

PRON. MOD. *artéza* a la Sentiu i a Artesa mateix, 1920; id. allí i pobles veïns, mentre que, des de Ponts i cap a l'E., ja pron. *artéza*, 1956. Filicili *artezáns* allí mateix, 1920 i *ALCat*.

DOC. ANT. *Artesia* 1036 (GGC 256); id. 1068⁵ (*Marca Hi.* 1143); *Artesa* 1071 (MiretS, *Cbd.* 351); 1076 (CCandi, *Mi. Hi. Cat.* II, 10); 1105 (Sanahuja, *Ci. de Balaguer*, 24 n. 1); 1162 (Kehr, *Papsturk.* 377, 385); 1172 (BABL VI, 394); 1193 (*Cart. St. Cugat III*, 329); 1359 (Miret, *TemplH*, 410); *Artea* 1359, *CoDoACA* XII, 22.

2) *Artesa de Lleida*. Poble menys antic, de creixença força tardana. Pron. *artéze* Juneda, 1920; o en el poble mateix, 1936. El contrast amb Artesa de Segre es posa de relleu tot seguit, pel fet que en la primera menció que en conec li diuen «Quadra de *Artesa*» a. 1131 (serà aquesta més aviat que l'altra: va junt amb Butsenit) (MiretS, *TemplH*, 40). És versemblant creure que el nom li vingués de gent de guerra vivint a Artesa de Segre, a qui es concedissin aquests terrenys, a mesura que la reconquesta avançava sobre Lleida; ignoro la data precisa d'una menció medieval *Artesia*, en un text de CCandi, *Mi. Hi. Cat.* II, 479. Fora d'això només *Artesa* en el cens de 1359 (*CoDoACA* XII, 24). Un *Arnaldus de Artesia*¹ i un Guillemus de *Artesa*, que firmen docs. de 1169 i 1179, en el *Cart. de Poblet* (203, 86), podien ser d'Artesa de Segre més aviat que del de Lleida.

Quant a l'etimologia veg. el que n'he dit en l'article ARTANA. Com he explicat allí, en pot ser duplicat³⁰ molt antic, (3) el poble d'*Artesa* d'Onda, la situació del qual correspon bé a la idea d'encaixonament. És a 210 m. alt., a 2 k. d'Onda, Riu Sec de Betxí amunt; i, així com Onda encara és en terra quasi plana, a *Artesa* el riu ja va ben encaixonat, entre un turó de 336³⁵ alt. i el gran puig Montí, de 611 alt.; d'allí en amunt, abans d'arribar a Tales, la vall torna a obrir-se un poc més.

No és petit, car té 343 hab. (GGRV 795, 802). Si no va atènyer la categoria de municipi, no devia, en part, ser degut a la grandària del lloc, sinó al fet que no era més que una aldea de moriscos, fins a l'expulsió (1611). Però com a tal ja figura, en la forma *Artea*, en el *Rept.* 374 (veg. supra); amb la -s- restituïda, ja consta en el *Memorial Muñoz* del S. XVI, imprès *Altesa*⁴⁵ en la defectuosa publicació de BSCC XIV, 430.

Ultra l'explicada s. v. ARTANA, tenim una pista etimològica versemblant —divergent en aparença, però potser no en remota instància—, fundada en el cast. *artesa* 'pastera, conca de fènyer pa etc.', mot explicat com a pre-romà, veg. *DECH* I, 364, amb un enllaç probable amb el basc *artesi* 'escletxa', 'forat', amb aquesta ARTESI-A. Topogràficament és també fundada aquesta atribució del nostre NL, com ja observo allí (lín. 18-25). No s'hi pot objectar gaire més que el fet de l'absència total del mot en català, amb caràcter apellatiu; tanmateix no és argument conclouent en contra —puix que en toponímia es donen tals supervivències en avançadeta geogràfica—, encara que doni peu a admetre una convergència casual; en sentit contrari, reco-

neguem que tals convergències són més difícils en mots de cos considerable i de ferma estructura consonàntica.

Es pot tenir en compte l'existència d'altres NLL, paral·lels, sigui materialment o en sentit semàntic. Un mas dit *Les Artézes* en el te. de les Useres (XXIX, 17): no hi ha continuïtat geogràfica amb *Artesa* d'Onda, que és 25 k. més al Sud. *Artesa* nom d'una pda. a l'Alt Aragó (te. d'Embún, Elcock, 1.ª *Reun. Top. Pir.* 108). I com a paral·lel semàntic *Les Pasteres*, nom d'unes clotades («clotxes») a l'alt Ter (Abella de Vilallonga, 1970).

D'altra banda no manquen NLL que resten força a l'índici etimològic de l'*artesa* castellana, induint a una arrel més vaga o més àmplia: en particular els arag. *Artasò* i *Artasona* (s. v. *Artana*); el poble *La Cella-les-Bagnolles* a Provença (distr. Toulon) es deia antigament *Artacela*. Molt més vagament els NLL it. *Artagna*, *Artenna*, *Artília*, estudiats per Battisti (*Arch. Alto Adige* LIII, 179); però, sobretot, s'acosta molt al nostre un *Artiscia* estudiat allí mateix.

¹ Un *Arnaldo de Artesa* el dona MtzFdo., *Doc. Val. ACA* II, 641, d'un doc. de 1279. No és de creure que es refereixi a l'*Artesa* val., puix que aquesta només era una alqueria morisca. És suspecta la coincidència d'anys 1179 i 1279, amb aquest personatge de nom idèntic del Cartulari de Poblet. ¿Data inexacta?

ARTIES

La important vila aranesa a la sortida de la vall del riu *Valarties* afl. esq. de la Garona (< *Var-Arties*, dissim., de VALEM), amb el tractament gascó de -LL-; pron. *artíes* allí i a tots els pobles veïns (1921, 1924, 1926). Dono dades històriques del nom des dels segles XIII-XIV, en *PVArGc*, a propòsit del terçó d'*Arties*, una de les tres o sis subdivisions de la vall. Val aquí l'especulació etimològica ibero-basca que he fet a l'art. ARTANA. Suposant un derivat *ART-INAS: perquè aquesta és una derivació raonable des del punt de vista leximòrfic, i perquè és la que presenta menys dificultat fonètica donades les normes gascones. Formació comparable a *essartines* «défrichements», nom ben estès en la toponímia francesa (Vincent, *Top. de la Fr.*, p. 309b). El NP *Artinus* consta no sols en inscripcions de la zona de Tréveris (*CIL* XIII, 3712), país on d'antic els noms en -INUS eren molt fecunds (Weisgerber *Rhen. Germ.-Celt.*, pp. 116, 119, 126 i nota 77). En canvi, dubto molt que tingui cap relació amb *Arties* o amb el suposat *ARTINAS el poble *Artagnan* immediat a Vic en Bigorre, que més aviat serà un dels nombrosos post-antroponímics romans en -INIANU. Desestimem també la semblança amb *Es Artimaio(r)s* partida d'Aneto (xix, 149.14), que sortirà segurament d'*Artics Majors*.

Rebutgem l'etimologia cèlt. ARE-TËGIAS 'vora les cabanes', per la raó fonètica que ja he donat, a l'article ARTÉS. L'ètimon ARTICAS de *artigues* és incompatible